

ЗМІСТ

Чому ми говоримо про різноманіття	2
Мапа просторів різноманіття	4
Жителі Мелітополя про місця зустрічі різних людей	6
Мелітополь: історія добросусідства	8
«На свята ми разом танцювали хайтарму»	14
«Говоримо про історію народів нашого краю»	18
Історії життя поруч.....	22
«Мое рідне місто було мені чужим, а Мелітополь близьким став відразу». Розмова з Оленою Євсеєнко.....	32
«У нас однакова червона кров». Розмова з Міневер Ідрісовою	37
Як створювався путівник	42
Інформація про проєкт	46
Над путівником працювали.....	48

ЧОМУ МИ ГОВОРИМО ПРО РІЗНОМАНІТТЯ

2

Ідея проєкту «Український букет народів» народилася під час довгих розмов про майбутнє, у яких брали участь різні люди, які люблять Україну.

Інтеркультурний путівник

Ми свідомі того, що різноманіття в суспільстві — це не безперервне радісне свято. Це постійна робота над тим, щоб жити поруч. Адже, якими б освіченими й відкритими до світу ми себе не вважали, нам часто важко прийняти тих, хто відрізняється життєвими принципами, поглядами на важливі для нас речі, способом життя тощо.

Сьогодні політики намагаються поляризувати суспільство, вибудовуючи штучні бар'єри між різними його групами. Та ми переконані, що люди, які ціннують своє різноманіття, розуміють важливість взаємної поваги, не дозволятимуть розділяти й розсварювати себе.

Першу спробу створити інтеркультурний путівник молодіжна організація «СТАН» здійснила 2017 року. Українські та іноземні студенти, а також молоді люди, які були змушені покинути окуповані території Донецької та Луганської областей, створили Інтеркультурний гід Івано-Франківськом. Він розповідає про культурне розмаїття міста голосами представників різних соціальних груп, що живуть у ньому.

2019 року, у серії інтеркультурних путівників Дрогобичем, Кременчуком, Лисичанськом і Мелітополем ми прагнемо проявити й показати різноманіття цих чотирьох міст. Попри назву «Український букет народів», тут важливе не тільки етнічне різноманіття (які народи жили й живуть у певному місті), а й різноманіття

за багатьма іншими параметрами: соціальним статусом і гендером, професією і поглядами, означенням себе як «місцевих» чи «приїжджих» тощо. Тому у створенні путівників брали участь переселенці й ветерани АТО, представники етнічних і релігійних груп, молодь і люди поважного віку. Водночас це різноманіття прагне зійтися в спільній точці життя поруч, в одному місті, в одній громаді. На сторінках путівника ви знайдете чимало історій про те, як це співжиття відбувається на практиці.

Команда проєкту працювала згідно з принципом «нічого для нас без нас», що заохочує всіх членів громади брати участь у створенні путівника, об'єднує людей та спонукає до створення нових соціальних зв'язків і мереж.

Ми вдячні всім співрозмовникам і співрозмовницям, які поділилися своїм досвідом. А також вдячні Українському культурному фонду за підтримку культурного розвитку в Україні.

*Команда проєкту
«Український букет народів»*

Мапа просторів різноманіття

1. Мелітопольський міський краєзнавчий музей
2. Інтеркультурний етнографічний музей «Кале»
3. Спілка громадських організацій «Рада національних товариств»
4. Міський Палац культури ім. Т.Г. Шевченка
5. Парк культури і відпочинку ім. Горького
6. Дошкільний навчальний заклад №47 «Берізка»
7. Загальноосвітня школа №22
8. Сквер «Дружба народів»
9. Сквер «Площа Слівен»
10. Єврейська громада Мелітополя
11. Стометрівка (дорога біля музею)
12. Палац залізничників
13. Міська бібліотека імені М. Горького та коворкінг у бібліотеці
14. Молодіжний центр People.ua
15. Центральний ринок
16. ТЦ «Пасаж»
17. Колишній будинок купця Мінаша (будівля з атлантами)
18. Кінотеатр «Перемога»
19. Мелітопольська міська рада
20. Старе місто
21. Вул. Інтеркультурна
22. Караїмське кафе «Чір-Чір»
23. Центральна міська бібліотека імені М.Ю. Лермонтова
24. Міська організація людей з інвалідністю
25. Ресторан східної кухні «Форос»
26. Ресторан караїмської кухні «Крим»
27. Грузинський ресторан «Хінкальня»
28. Центр болгаристики Мелітопольського державного педагогічного університету

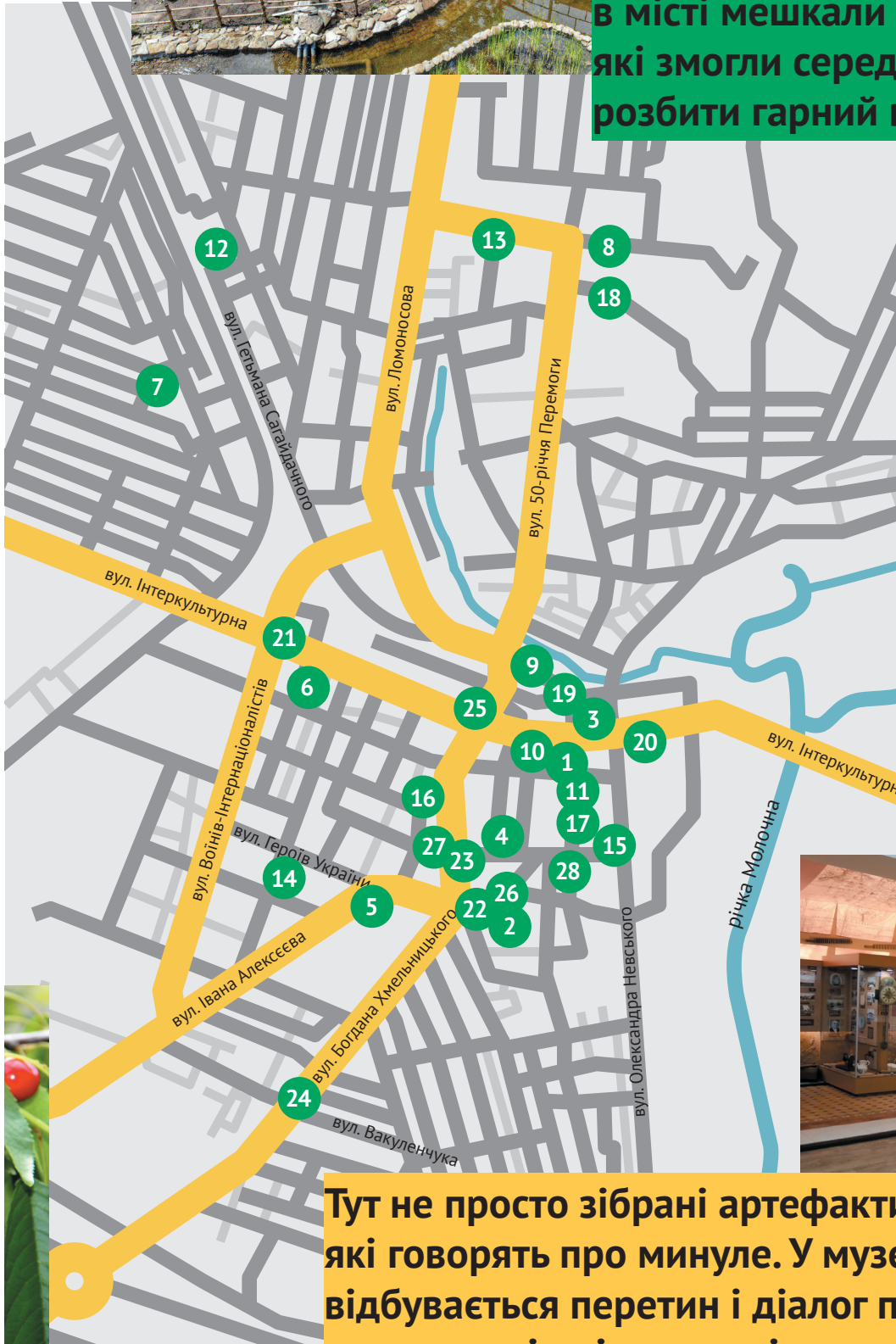
До початку 1930-х років тут діяла синагога. Після цього тут розташовувалися різні організації, і тільки 1994 року будівлю передали єврейській громаді Мелітополя.

Мапа створена на основі інтерв'ювання та анкетування жителів Мелітополя.

Парк є свідченням того, що майже 100 років тому в місті мешкали ентузіасти, які змогли серед степового міста розбити гарний великий парк.

Тут не просто зібрані артефакти, які говорять про минуле. У музеї сьогодні відбувається перетин і діалог представників культур – від різних національних спільнот до представників різних релігійних поглядів, професійних сфер, мистецьких уподобань тощо.

ЖИТЕЛІ МЕЛІТОПОЛЯ ПРО МІСЦЯ ЗУСТРІЧІ РІЗНИХ ЛЮДЕЙ

«Такими місцями є центральна площа міста, парки, університети, коли там відбуваються загальноміські фестивалі та інші події. Наприклад, День міста поєднує в собі багато складників. Також є фестивалі «Віра. Надія. Любов», «Черешнево», «Таврійські сурми», «Медовий спас у медовому місті» – багато подій, які об'єднують людей на основі спільної участі в загальноміському святі. Кожен може представити одночасно декілька своїх соціальних ролей, і багатьом це цікаво».

«У школах є недільні класи-факультативи: кримськотатарський, білоруський, чеський».

«Архітектура старої частини міста має відбитки грецької, німецької, вірменської та інших культур. Єврейська спадщина – це комплекс будинків громади та старе єврейське кладовище. Сучасний кафедральний Собор Святого Олександра Невського колись був вірмено-григоріанською церквою. Навколо міста існують багато менонітських поселень із залишками їхньої архітектури й способу життя».

«Чимало будинків місцевих караїмів відтворюють атмосферу тієї епохи».

«Люди залишають по собі будівлі. Наприклад, пасаж побудував болгарин, реставрував його татарин. Мелітополь пам'ятає дороги, покриті бруківкою, що їх будували полонені німці».

«У нас є німці. Наприклад, товариство за німецьку самобутність "Відергебурт". Вони глибоко вивчають історії своїх родин, їздять місцями, де жили їхні предки, дивляться й досліджують архітектуру, яка залишилася. До товариства приймають тільки німців. Тобто вони зберігають свою історію, і це дуже добре, але було б доречно залучати когось із боку, розповідати людям про свою культуру».

«Люди з моєї общини себе публічно майже не називають, на нас кажуть – "секта". Ми можемо відкрито говорити тільки у своєму колі, я навіть на роботі не кажу нічого, щоб проблем не було».

На основі інтерв'ювання та анкетування мешканців Мелітополя

«На моїй вулиці мешкають люди багатьох національностей: кримські татари, узбеки, українці, болгары, євреї, росіяни».

МЕЛІТОПОЛЬ: ІСТОРІЯ ДОБРОСУСІДСТВА

8

Мелітополь – історично багатонаціональне місто на перехресті культур. У степах на його місці з найдавніших часів селилися люди. Упродовж тисячоліть тут мешкали кочові народи: скіфи (з VII століття до н. е.), гуни (з IV століття н. е.), авари (з VI століття), хозари (з VIII століття), печеніги (з X століття), половці (з XI століття), татари (з XIII століття). У мелітопольському кургані виявлені артефакти скіфського періоду, а петрогліфи різних історичних епох збереглися на брилах пам'ятки історії і природи Кам'яна могила.

**Писана історія
Мелітополя починається
з 1769 року –
зі зведення редуту,
де несли службу
запорізькі козаки,
і поселення сімей козаків
та відставних солдатів
на правому березі
річки Молочної.**

Новий повітовий центр, місто Мелітополь, мав постати на «Ділянці № 39» – так називалася територія, відведена для будівництва на місці ногайського селища, заснованого буджацькими ногайцями в урочищі Кизил-Яр. Після їхнього відходу до Туреччини селище отримало назву Новоолександрівка. Сюди приїздили нові поселенці – вільнонаймані, відставні солдати й переселенці з різних куточків імперії. Селилися в місті й мешканці прилеглих грецьких, болгарських, російських, кримськотатарських, німецьких, чеських, менонітських поселень.

Свою сучасну назву (за однією з версій – на честь портового міста Меліта, за іншою, більш поширеною, від давньогрецького «melitos» – «медовий») місто отримало 1842 року.

Російсько-турецька війна 1853 року зробила Мелітополь важливим транзитним пунктом між материком і Кримським півостровом, через який проходило багато солдатів і селян із провіантом для російського війська в Криму. Тому в Мелітополі осіли відставні вояки, інваліди війни, біженці з Криму. У 1861–1862 роках відбулося масове переселення болгар, частина з яких оселилась у Мелітополі. Тоді ж тут з'явилися перші поляки¹.

За даними 1897 року в Мелітополі мешкали (за мовною ознакою в порядку зменшення чисельності): росіяни, євреї, українці, татари, вірмени, німці, болгары, поляки, греки, білоруси, турки, роми, молдавани, мордвини, чехи, серби, французи, латиші, араби, італійці, англійці, естонці. На 1904 рік росіяни, українці й білоруси становили 60% населення міста, євреї – 30%, вірмени – 4%, турки і татари – 3%, поляки – 2%, німці – 1,1%².

Краєзнавчі нотатки тих часів зберегли характеристики етносів Мелітополя. Про ногайців: «Хороший це народ був, і нам при них гарно жилося. [...] До тих ногайців, бува, прийдеш, так вони й барана заріжуть, і курку зварять, і дуже-дуже радіють гостю, тому говорять, що гостя сам їхній Бог, по-їхньому – Аллах, прислав»³; про німців: «Дуже розумні, народ працьовитий. Уже проти німця стараннішого й акуратнішого в роботі немає нікого. [...] У німців так косять: один німець стає за першу ручку, іншийхх – за останню, а робочі – між ними; це робиться для того, щоб від першого німця робочі не відставали, а хто відстане, того задній німець і підганяє своєю косою»⁴.

¹ Стратегія розвитку міста Мелітополя на період до 2030 року. – Мелітополь, 2019.

² Там само.

³ Там само.

Повчальним є правило, якого дотримувалися під час переїзду на нове місце мелітопольські караїми: гахами (лідери громади) попередньо вивчали традиції, звичаї та обряди своїх майбутніх сусідів⁵.

Сьогодні Мелітополь – регіональний центр українського північно-західного Приазов'я. У місті мешкають представники 96 етнічних спільнот⁶. Релігійні громади на теренах міста репрезентують вірні православної, греко- та римо-католицької, протестантської, мусульманської, караїмської, іудаїстської, буддистської, кришнаїтської конфесій.

Це дає змогу підтримувати діалог між конфесіями, краще пізнати й зрозуміти внутрішнє життя релігійних громад, убезпечити місто від непорозумінь на релігійному ґрунті.

⁴ Там само.

⁵ Людмила Афанасьева. Мелітополь сквозь інтеркультурные линзы: секрет успеха интеркультурной политики города. – https://mbox.org.ua/2015/03/melitopol_intercultural_lense/.

⁶ Національний склад населення Запорізької області та його мовні ознаки. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року: статистичний збірник. – Запоріжжя, 2004.

11

МЕЛІТОПОЛЬ

Мелітопольці разом святкують і татарський Сабантуй та Хидирлез, і мусульманський Наврез, і молдавський Мартішор, і болгарську Мартеницю. Важливим інструментом порозуміння й розв'язання проблем регіону та міста є участь лідерів релігійних громад у роботі Міжконфесійного комітету християнських церков із соціальної роботи. З ініціативи Комітету проводяться молитовні сніданки представників церков, міської влади і громадськості, екскурсії церквами Мелітополя для управлінців, журналістів, освітян, науковців, представників національно-культурних товариств, пересічних мелітопольців, вимушено переселених осіб, гостей міста.

Глибше інтегрувати різні групи в соціальне й культурне життя міста дозволило об'єднання у 2000 році 21-ї громадської організації національно-культурної спрямованості в Спілку громадських організацій «Рада національних товариств». Координаційна рада національно-культурних товариств – консультативно-дорадчий орган при виконавчому комітеті мерії – стала одним із чинників вибору громадою міста свого шляху у взаєминах етносів: не лише збереження толерантної рівноваги, а й міжкультурний розвиток і розробка успішної моделі управління культурним розмаїттям з опорою на історичний досвід багатокультурної громади.

Прагнення міста вдосконалюватись і формувати міське середовище згідно з європейськими стандартами відкритого демократичного суспільства засвідчує те, що 2008 року Мелітополь став першим (і довгий час був єдиним) представником України в Програмі Ради Європи «Інтеркультурні міста». 2014 року він одним із перших в Україні почав утілювати інтеркультурну модель згідно з «Планом міжкультурної інтеграції міста на 2015–2020 роки».

Знаковим для мелітопольців стало рішення громади назвати одну з центральних вулиць міста Інтеркультурною.

Візитівкою міста є єдиний в Україні Інтеркультурний музей – один із головних туристичних об'єктів міста й традиційне місце проведення заходів етнокультурного і краєзнавчого виховання.

Тут розташовані Центр національних культур, Мелітопольська міська єврейська община, мусульманська мечеть і християнська харизматична церква «Нове покоління».

За підтримки міської влади науковці й активісти створили та постійно оновлюють Інтеркультурну карту Мелітополя, де відображені зміни в топоніміці міста, презен-

тована низка фестивалів у міському святковому календарі й новинка цього року – амбітна ідея врізноманітнити перелік культурних практик містян смаками й пахощами кухонь різних народів. На цю ідею наштовхнув історичний раритет міста – книжка «Поради мелітопольських куховарів ХІХ століття».

Мелітопольці одними з перших долучилися до облаштування побуту переселенців з окупованих територій України. Наразі в місті зареєстровано близько 2700 вимушено переселених осіб⁷. Влада і жителі міста підтримують їх. Ефективність міських програм адаптації та інтеграції засвідчує активна участь самих переселенців у міському житті: за ініціативою групи переселенців на чолі з Мариною Лях була створена громадська організація «Альянс нових мелітопольців».

Мелітопольці пишаються своєю участю у втіленні в життя гуманістичних візій Григорія Сковороди про «нрави і права» кожного міста, яким сприяє «сродна праця» мешканців задля спільного добробуту. У щоденних практиках взаємодії і створюється та культура нового типу взаємин, що дає підстави Мелітополю називатися інтеркультурним джерелом України.

Людмила Афанасьєва

⁷ Станом на 20.02.2019.

«НА СВЯТА МИ РАЗОМ ТАНЦЮВАЛИ ХАЙТАРМУ»

Про свій досвід добросусідства й цінність різноманіття розповідає Катерина Шнуренко — координаторка проєкту «Український букет народів» у Мелітополі.

Мелітополь – багатонаціональне місто. Його жителі пишаються фактом, що вже 235 років живуть у добросусідських стосунках, толерантності та взаємній повазі.

Моя перша зустріч із різноманіттям почалася навіть не з мене, а зі створення моїми батьками сім'ї. У мені поєднана польська, єврейська, українська і російська кров.

Моїх прадідів звали Стефан та Ісаак, а прабабусь – Акіліна й Василіса.

Народилася я в Мелітополі й своє дитинство провела разом із батьками на провулку Декабристів. Виховували мене в українських православних традиціях і завжди прищеплювали толерантність до інших.

Навпроти нашого будинку жила родина кримських татар-мусульман, яких я згадую з великою теплотою. З цією сім'єю дружила вся моя родина, ми разом проводили багато часу, і ніколи я не відчувала, що я відрізняюся від них. Із задоволенням слухала про їхні традиції, куштувала не знайомі мені смаколики. Вони запрошували нашу родину на кримськотатарські свята Наврез, Ураза, Курбан-байрам і завжди з повагою ставилися до православних традицій. У цій кримськотатарській сім'ї було двоє хлопців, з одним із них я навчалася в одному класі. Усе дитинство ми дружили й не здогадувалися, що можемо якось різнитися, окрім як за статтю та зовнішністю.

Протягом навчання в школі № 22 я познайомила з дітьми інших релігій і національностей. Моїми шкільними друзями були роми й болгары, вірмени й кримські татари, православні й мусульмани. Ми ходили в гості одні до одних, а на свята всі разом танцювали хайтарму.

1995 року моя родина переїхала, і моїми новими сусідами стали українці, кримські татари, чехи, дагестанці, роми, з якими ми поруч прожили багато років, із дітьми яких я провела дитинство і юність.

Своїх нових «інших» друзів я ніколи не вважала «іншими», єдиною відмінністю було те, що вони знали незнайомі мені мови.

Разом ми відпочивали, слухали національну музику, намагалися співати пісні й вивчали прислів'я мовами друзів.

У моїй школі ще з 1987 року працює факультатив із вивчення кримськотатарської мови, історії, культури. На цих заняттях я вивчала кримськотатарську мову, і мені це справді вдавалося. Одного разу я навіть брала участь у постановці легенди «Арзы кьыз», у якій грала подругу головної героїні – кримської татарки.

Після навчання якийсь час я працювала у своїй школі № 22, у якій уже традицією стали інтеркультурні свята.

Згадую відкриті уроки, після яких ми куштували кубете й деруни, хачапурі й млинці.

У той час я ближче познайомилася з тоді ще вчителькою історії та правознавства Лейлою Ібрагімовою. Саме вона ініціювала створення інтеркультурного шкільного музею. Пам'ятаю, з яким запалом вона цим займалася і з яким задоволенням діти й батьки ділилися своїми особистими речами, які стали експонатами музею.

З темою різноманіття я почала працювати, коли стала науковою співробітницею Мелітопольського

міського краєзнавчого музею, а це сталося саме завдяки Лейлі Різаєвні, яка зараз очолює музей. Вона стала для мене взірцем для наслідування, взірцем толерантності, поваги до інших і дуже близькою людиною, другою матір'ю. Вона завжди дає мені мудрі поради, допомагає в будь-якому питанні, підтримує в особистому житті й професійній діяльності. Я щиро вдячна їй за таке ставлення до мене й за справді добросусідство двох людей різної національності і віросповідання.

«ГОВОРИМО ПРО ІСТОРІЮ НАРОДІВ НАШОГО КРАЮ»

18

Про свій досвід добросусідства і цінність різноманіття розповідає Лейла Ібрагімова – історикня, директорка Мелітопольського міського краєзнавчого музею.

Я живу в Мелітополі 45 років. Для мене це місто – мала батьківщина, я почуваюся активною учасницею мелітопольської громади й мені тут комфортно. Але я завжди прагну поїхати на свою історичну батьківщину до Криму, побачити братів і сестер.

Моє дитинство минуло в Узбекистані в невеликому містечку. Дітьми ми бавилися на нашій вулиці, непокритій асфальтом – у пилу, на чужині. Згадую узбечку Гульбахор, світленьку, з блакитними очима, у якої було багато косичок.

З 1968 року батько заїжджав до Криму, коли мав змогу, але розумів, що там не можна поселитися.

Тому він приїхав до Мелітополя. Тут було багато його односельців, які переїхали після 1968 року, коли можна вже було повертатися. Тому він вирішив тут купити домівку. Поставив маму перед фактом, і з вересня 1974 року ми живемо в Мелітополі.

Пам'ятаю, ми з мамою пішли до школи, бо треба було мене кудись влаштувати. Ми не розуміли, чому школа називається початковою, до чого тут початок кукурудзи? Це було наше перше знайомство з українською мовою. Потім з'ясувалося, що початкова – значить «начальная» школа.

Директор запитав у мами: «Чи хочете вивчати українську мову?» Мама сказала, що порадиться з батьком. На що батько, Різа Умеров, сказав: «Тепер ми живемо в Україні та їмо український хліб, тож треба вчити українську мову». І так я почала вчити мову в школі.

Тоді навіть учителі не вимагали, щоб ми вчили українську й розмовляли нею.

Я працювала в музеї, писала й вела документацію українською й раніше, але внутрішнє бажання розмовляти в Україні українською виникло після 2014 року.

А після 2014 року хотілося говорити українською.

Руйнування радянських міфів

На початку 1990-х років хотілося показати культуру кримськотатарського народу через спів і танці. Після подій 2014-го ми стали говорити більше про історію, про виникнення народу. Радянська історіографія все замовчувала. Саме для розвінчання радянських міфів ми з колективом ризикнули показати в експозиції середину XV століття – нашу територію в складі Кримського ханства. Раніше про ці місця говорили як про «дикє поле», вселяли в людей віру, що нічого тут не було, тільки бігали звірі, а потім прийшла Катерина II, яка врятувала й заселила цей край.

Зараз дослідники і краєзнавці доводять, що на цій території існували різні споруди: мечеті, криниці, які побудували ногайці. Це окремий народ, нащадки монголо-татар, які жили на цій території й не потрапили до півострова (кримські татари як етнос сформувалися на території Криму). Я вдячна мешканцям Мелітополя, які принесли до музею артефакти, які свідчать про життя ногайців.

Уже досить багато написано істориками про добросусідські взаємини між запорізькими козаками й кримськими татарами. На жаль, дуже багато документів знищили у XVIII столітті. Багато залишилося в архівах Туреччини, Європи, часто це тексти арабською в'яззю.

Кримськотатарський громадський активізм

У 1993 році виник Мелітопольський регіональний комітет сприяння поверненню кримських татар на історичну батьківщину «Азат». Я в ньому з 2004 року. Ми були як регіональний меджліс у Запорізькій області. Якщо на початку одним із завдань було донести інформацію про культуру, традиції кримськотатарського народу, то після 2014 року виникла необхідність говорити про історію, національний рух і сьогодення.

Мітинги 18 травня⁸ відбувалися в усі часи, навіть за радянської влади кримські татари збиралися, щоб помолитися й згадати жертв депортації.

Після 2014 року ми стали святкувати День кримськотатарського прапора 26 червня.

Виходили на мітинги в лютому й березні разом із патріотично налаштованими мелітопольцями, щоб довести, що Крим – це Україна, що нам не потрібна «русская весна».

«Азат» ініціював мітинг 18 березня 2018 року проти виборів президента Росії в Криму. До нас приєдналися інші організації. Так ми заявили про свою позицію: «ні» російським виборам в українському Криму. Виходили на кілька акцій на підтримку політв'язнів Кремля,

саме кримських татар. У 2018 році провели заходи до 25-річчя комітету. Влаштували і міжнародну конференцію, і флешмоби, говорили про кримських татар Мелітопольщини, про минуле й сьогодення.

Музейна робота

Мені зовсім не соромно за мою роботу в музеї. Розпочали з того, що разом із колективом привели до ладу музейний дворик, вивезли сміття й почали проводити безліч заходів. Ми довели, що треба робити ремонти, бо до нас приходять громада.

Ми приділяємо багато уваги розмаїттю та, як зараз модно говорити, інтеркультурності. Говоримо про історію народів нашого краю. Разом із євреями провели заходи, присвячені Праведникам світу⁹: у Мелітополі ще є люди з такими відзнаками. З кримськими татарами ми організували заходи до Дня депортації. З болгарами – презентували альбом із фотографіями сімей, які були переселені до нашого міста з Болгарії.

Протягом 2016–2017 років ми створювали експозицію про заселення краю, щоб представити, які народи тут жили, як збереглася культура. Щось у музеї зберігалося раніше, щось надавали організації. Нас цікавили артефакти до початку ХХ століття. Деякі речі, переважно одяг, нам надавали різні товариства: болгар, євреї, кримські татари, караїми. Згадую росіянку, яка передала в музей реставровану кримськотатарську фесочку (головний убір) ХІХ століття. Ще одна мешканка передала елемент кримськотатарського одягу – теплий жакет «бельтон». За розповідями, для її власниці це була настільки дорога річ, що жінка голодувала, але не обміняла її й не продала.

⁸ День пам'яті жертв депортації кримськотатарського народу.

⁹ Відзнака для людей, які ризикували своїм життям, щоб урятувати життя євреям під час Голокосту.

ІСТОРІЇ ЖИТТЯ ПОРУЧ

22

**Любов Кучина, голова
благодійної організації
«Соціальний фонд»,
про інклюзивні заходи
для людей з інвалідністю**

Цією темою я займаюся з 2004 року через сина, який має інвалідність. Спершу працювала з цим питанням просто як мама, і мене не сприймали. Тоді ще нічого не було для таких дітей, а я казала, що їх треба в дитячий садок, навіть привезла свого сина... Люди цього не зрозуміли, тоді ще не знали про інклюзивну освіту. Значить, кожна ідея має свій час.

Є декілька проблем, із якими стикаються люди з інвалідністю в Мелітополі: перешкоди, бар'єри, недоступність. Тільки зараз вони почали говорити про це. Їм треба надзусилля, а не в усіх вистачає сили волі.

У Мелітополі декілька організацій працюють для людей з інвалідністю. Але вони роблять розваги, свято Масляної, наприклад, невідомо навіщо. Нас надихнув приклад із Запоріжжя, і ми вирішили робити інклюзивний бал. Відомі танцівники Романцови вчили людей – з інвалідністю і без неї – танцювати. Перукарі зробили зачіски дітям, ми організували фотозони. Було двісті людей, із них дві третини – з інвалідністю. Усіх заносили на руках на другий поверх. Це навіть показували по телебаченню як приклад згуртованості.

На другу вечірку прийшло так багато людей, що було тісно, особливо тим, хто на візках.

Дівчата на візках не мали суконь, тож ми назвали це вечіркою, а не балом. Танцювали всі.

Коли ми кликали людей з інвалідністю на вечірку, то розуміли, що в них є бар'єр: їм по 30–40 років, і вони постійно вдома, бо в місті немає транспорту, яким вони могли б користуватися. Кожного разу, коли в нас проект, ми маємо організувати трансфер. Частина молоді боїться виходити, вони кажуть: ми так звикли. Частина людей соромиться себе, думає, що суспільство не так їх сприймає. Але ми зауважили, що дехто подолав свій бар'єр завдяки нашим тренінгам, особливо ті, хто живе в місті. А люди з району були більш закриті, навіть не йшли фотографуватися: боялися, як їх сприймуть.

Інтерв'ю з публіцисткою

Зараз ця зала, де проходять вечірки, стала доступною для людей з інвалідністю. Керівництво побачило, як ми заносили людей на руках на другий поверх, і коли робили ремонт, ці потреби врахували.

Тепер громада знає, що людей з інвалідністю багато, що вони взагалі є. Громада їх бачить – як мінімум! Деякі люди почали допомагати фізично й матеріально.

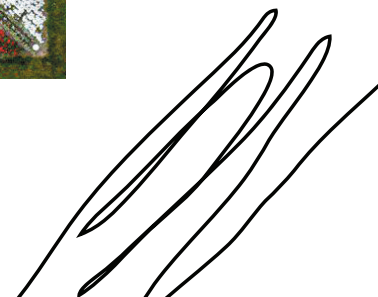
Цей захід ми проводили не тільки, щоб потанцювати. Нам важливо було, щоб люди побачили одні одних, познайомилися. Тепер вони спілкуються в соцмережах.

Після вечірки ми провели дослідження й виявилось, що люди хотіли шити (може, ті самі сукні пошити собі). Тому ми розпочали проект, де за п'ять місяців група навчалася шити, від простого до складного. Учасниці пошили собі сукні, яких не мали на балу. Наприкінці проекту ми зробили фешн-показ на морі. А тепер вони відкрили соціальне підприємство й шують іншим. Навіть одяг для тварин.

Громада втрачає людяність, якщо не бачить людей, яким потрібна допомога. Суспільству потрібно їх бачити.

Активна представниця караїмської громади Мелітополя Олена Арабаджи про Інтеркультурний музей

Коли ми побудували в центрі міста приватний музей, спершу думали представити тільки караїмів. Але потім замислилися: як можемо не представити всіх сусідів, які нас прийняли, коли з XVIII століття караїми переселялися на материкову Україну? Це й росіяни, і українці, і болгари, і євреї.

Ми запропонували всім громадам розмістити в музеї свої стенди, експонати. А потім пішли ще далі й зробили музей відкритим майданчиком, куди будь-яка громада може прийти й провести захід: конференцію, круглий стіл тощо. Тут є кафе, де вони можуть приготувати страви національної кухні. Це все безкоштовно – вони дивуються. Проєкт збитковий, адже за все платить караїмська громада. Але ми вважаємо це своїм внеском у добросусідство.

У нашому музеї писалася інтеркультурна стратегія Мелітополя. Над нею працювали понад 100 осіб. Аналога музею в Україні немає: це зручний майданчик у центрі міста, який об'єднує народи.

... про боротьбу за ет аяклак – нематеріальну культурну спадщину караїмів

Ми працювали над цим понад три роки. Перш ніж визначитися з елементом нематеріальної культурної спадщини, ми довго думали й радилися з нашими старійшинами. Тема нематеріальної культурної спадщини широка, туди входять пісні, танці, прислів'я, фольклор – великий комплекс. Етнографи вважають, що найбільш традиційною є кухня, це неторканий пласт. Навіть мова швидше трансформується, ніж кухня.

Кухня караїмів дуже давня, з тюркськими традиціями, заснована на баранині, борошні й овочах, що були в Криму. Караїми жили

в гірській частині, тому морепродуктів у їхній кухні не було.

Караїмський пиріжок із м'ясом – ет аяклак – це те, що збереглося протягом століть, що передавали господині з покоління в покоління. Але якщо введете запит «караїмський пиріжок» в інтернеті, знайдете тисячу рецептів. Це нас хвилює, адже автентичний рецепт, який знали наші бабусі й прабабусі, повинен зберігатись.

Це не пиріжок у буквальному сенсі з тістом і м'ясом, це якоюсь мірою душа караїмського народу, віддзеркалення його побуту. У середині XIX століття в начинці з'явилася картопля. Припускаємо, що це пов'язано з соціальним розширенням: м'ясо подорожчало, бідніші люди замість нього додавали картоплю. Моя бабуся казала, що в заможних сім'ях картоплю ніколи не клали, тільки баранину.

У традиціях караїмів казати: бідний – це ганьба для громади. Не було бідних наречених, не було сиріт, бо за потреби громада брала на себе обов'язки виховати дітей, видати наречену заміж, вивчити студента. Так склалося тому, що громада завжди була маленька, до 14 тисяч осіб. Якби не взаємодопомога, можливо, цей етнос розчинився б раніше. З цієї потреби зберегти себе походить і неприпустимість шлюбів поза караїмською спільнотою аж до ХХ століття.

Караїмські багатії займалися благодійністю не тільки всередині громади. Приклад: караїмський мільйонер у Сімферополі створив університет, пожертвувавши мільйон рублів. У статуті університету було написано: «Для татар, для караїмів, для українців, для всіх народностей, що проживають у Криму». Будували й бібліотеки, будинки для людей похилого віку. Цікавим є факт, що в таких будинках були хто завгодно, тільки не караїми. Бо караїмських старців доглядають діти й онуки: така ментальність.

Повертаючись до пиріжка. Спочатку ми подали його на обласний список культурної спадщини Запоріжжя й потрапили в нього. Після цього я неодноразово була на конференціях, які проводив Український центр культурних досліджень. Нарешті рішенням Міністерства культури України в грудні 2018 року традиція приготування аяклака внесена до національного переліку нематеріальної спадщини, номер 0013.

Ми повинні були довести те, що це жива традиція, що є спадкоємність. Тому ми показали наших умільців, які передають рецепт із покоління в покоління, а також традиції подачі страви для гостей. Нашим майстриням традиційної кухні по 80–90 років. Як ще ми підтверджуємо, що традиція жива? У нас є Караїмський центр «Кале», де проводяться майстер-класи, є кафе національної кухні, де продається аяклак. Так само хочемо домогтися того, щоб цю страву внесли до списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО. Для цього треба об'єднатися з литовськими й польськими караїмами.

Нас підтримує місто, зокрема відділ культури. З їхньою допомогою ми провели два семінари з нематеріальної спадщини. У Мелітополі є не тільки караїмський пиріжок, а ще маса цікавих елементів культури в греків, кримських татар, німців, поляків, які можуть стати нематеріальною культурною спадщиною.

Крім того, ми боремося за визнання караїмів корінним народом. Верховна Рада вже кілька років не може прийняти рішення про це. Ми не маємо державності, хоча й жили сім-вісім століть у Криму. А зараз Росія веде активну роботу, щоб зробити тих, хто живе в Криму, корінними жителями Росії. Я не хочу бути корінним народом Росії,

я хочу, щоб мій народ був корінним жителем України!

В інших країнах, зокрема, в Литві, караїмів підтримують. Їхні традиції, релігію визнають, а ми не можемо отримати законне визнання в Україні. Нехай визнають нас нечисленним корінним народом, заради Бога, але визнайте наше існування на території України! Ми не просимо грошей, лише визнання. У нас працюють свої релігійні школи, свій ансамбль, наші чоловіки допомагають в ООС, але ми цього не рекламуємо.

Почесний громадянин міста Мелітополя, поет, публіцист і волонтер Олег Гончаренко про щастя бути різними

Я народився в Казахстані. По мамі – молдаванин, по батькові маю коріння дунайських запорожців. Я живу цим спілкуванням із різними людьми, з людьми різної національності. Я би назвав це симбіозом. Куди б я не зайшов – там кожна третя людина буде іншої національності, якщо не кожна друга.

Це велике щастя, що нас багато й ми різні. Бо кожен народ, проходячи певний історичний відрізок, отримує унікальний досвід виживання в певній ситуації. От євреї – вони вже пережили все, що можливо.

Я думаю, що треба повернутися одні до одних обличчями й серцями, посміхнутися й сказати: «Друзі, що будемо робити?». Хтось точно має відповідь.

Катерина Шнуренко про вандалізм і реакцію громади

2015 року невідомі підпалили монумент «Живі, пам'ятайте!», присвячений жертвам Голокосту, який розташований на виїзді з села Костянтинівка Мелітопольського району.

Як писали в новинах, картина, яку журналісти побачили на місці події, була жахливою: більше десятка гумових шин, пляшки із запальною сумішшю, факели, багато з яких ще диміли. Найбільше постраждали фігури жінки й літнього чоловіка, на яких вандали поставили шини. Вигоріла голова хлопця, схиленого до ніг жінки. Вандали не пошкодували дерев: смереки, посаджені за кошти гранту, які залучила Костянтинівська сільрада, майже повністю були знищені. Після акту вандалізму на місці події давали інтерв'ю представники міської єврейської громади. Вони казали: «Це не просто акт

вандалізму, а розпалювання між-національної ворожнечі в нашому мирному місті».

Інцидент не залишився непоміченим міською владою та громадськістю. Монумент відреставрували, і двічі на рік представники єврейської громади запрошують сюди різні національно-культурні товариства, громадян і гостей міста на заходи, присвячені пам'яті про Голокост.

Валентин Макропуло, один із лідерів грецького національного руху України про діяльність Мелітопольського товариства греків

Якось за вечерею, у грудні 1990 року, коли зібралася вся родина, батько несподівано (тоді багато приховувалося) розповів про трагедію нашої сім'ї. Я дізнався, що мій дідусь Григорій Федорович у 1930-х

роках був арештований. Почув і про те, як озброєні червоноармійці зігнали сім'ї, дітей і старих і погнали в Керч – це був початок депортації. Дізнатися це було для мене шоком. Пізніше, влітку 1991 року, у газеті «Известия» я побачив замітку, що в Донецьку створена громадська організація «Спілка греків України». Тихенько, нічого нікому не сказавши, я сів у машину й поїхав до Донецька, знайшов це об'єднання... Організації, які я пізніше створив, – це пам'ять про рідних.

У нашому товаристві щорічно вшановують трагічні дати нашої історії. До Дня пам'яті геноциду Понтійських греків 19 травня ми відкрили пересувну виставку «Понт – право на пам'ять». Також проводимо вечори-зустрічі зі свідками депортації греків 1944 року.

У товаристві ми щороку проводимо заходи до Дня незалежності Греції, Дня «Охі», Різдва й Нового року. Беремо участь у фестивалі грецької культури «Мега Йорти»

й Фестивалі грецької пісні пам'яті Тамари Каці. Останнім часом товариство співпрацює з навчальними закладами міста. Проводимо Тиждень грецької культури, зустрічі зі студентами й учнями шкіл у бібліотеці. Організуємо також майстер-класи з приготування традиційних грецьких страв. Це можливо завдяки Олегу Черкашину – члену товариства, професійному кухареві, знавцю національної грецької кухні. Ми вважаємо, що це важливий складник виховання й збереження традицій.

Начальник відділу культури Мелітопольської міської ради Михайло Семікін про міську культурну політику

У 2001 році за переписом населення, в Мелітополі жили люди 105-ти національностей. Якщо поглянемо на офіційну статистику, побачимо 31 офіційно зареєстроване в місті національно-культурне товариство.

З них 25 об'єднані в Спілку національно-культурних товариств – це велика громадська організація, яка обстоює інтереси офіційно зареєстрованих національних меншин.

Рівень активності в них різний, деякі щомісяця мають свої культурні й освітні заходи. У місті діють недільні школи з вивчення мов цих національностей. Є такі, що презентують себе менше, працюють на великі свята.

Роль відділу культури полягає в тому, щоб створювати умови для самореалізації цих спільнот. Найперше завдання – зберегти те, що є. Друге – примножити та відродити забуте. Як ми реалізуємо це? Маємо програму підтримки національно-культурних товариств. Це бюджетний документ, який приймає депутатський корпус, на сьогодні це 150 тисяч гривень. Ці гроші ми разом із представниками національно-культурних товариств розподіляємо на ювілейні свята кожної громади, від 10 до 20 тисяч гривень. Також, ми виділяємо кошти на загальноміські заходи, як-от День міста, щоб кожне товариство могло себе представити. Другий аспект підтримки – адміністративний, наприклад, надати приміщення для заходу.

За останні 200 років у Мелітополі не було жодного міжнаціонального конфлікту. Щорічно проходить індексування інтеркультурних міст Європи, і Мелітополь стабільно в топ-20 цього списку.

У Мелітополі інтеркультурність можна побачити в кафе, де представлена кухня різних культур, в Інтеркультурному музеї, але передусім – її можна не побачити, а відчути в спілкуванні з людьми, у їхньому ставленні одні до одних.

Ганна Стаценко, голова ГО «Мелітопольська міська єврейська громада» про Інтеркультурний табір

Ідеї виникають із потреб. Липень – це місяць, коли батькам нікуди «прилаштувати» дітей, бо закінчуються літні табори при школах і палацах творчості. У липні діти належать самі собі, а батьки заробляють гроші.

Тому ми вирішили створити інтеркультурний табір, де вивчаємо з дітьми історію й традиції. Навчаємо їх культурного й дбайливого ставлення до інших релігій, народів, – і це все відбувається на нашій базі єврейської громади. Спершу ми робили табір для діток із нашої громади, а потім подумали: чому б не зробити такий табір для всіх національно-культурних товариств? І ця ідея була схвалена! У 2015 році ми провели перший інтеркультурний табір.

Упродовж двох тижнів ми робимо для дітей величезну кількість екскурсій, адже в місті є що подивитися і показати. Ми детально плануємо цей час, тому дітям не буває нудно.

Робимо дні національних культур. Починаємо з Українського дня, де вивчаємо національну символіку й костюм, проводимо майстер-класи. Від ранку звучать українські пісні, державний гімн. Також вивчаємо регіональну культуру – наш Мелітополь. Відвідуємо Краєзнавчий музей, для нас роблять спеціальну добірку маршрутів; травницю, де діти вивчають не тільки тварин нашого регіону, а й корисні трави, квіти. Відвідуємо національно-культурні товариства. У центрі «Кале» для дітей проводять майстер-клас із приготування караїмського пиріжка. Також робимо Болгарський, Кримськотатарський, Караїмський, Німецький, Польський, Грецький дні. Іноді ми поєднуємо дні, наприклад, Білоруський і Російський день називаємо Слов'янський день.

Іноді в рамках табору проводимо так звану інтеграцію, коли дітки проводять заходи з людьми поважного віку, наприклад, якусь руханку. А старші люди своєю чергою роблять творчі майстерні для дітей. Є в нас «Театр золотого віку». Люди поважного віку показують маленькі вистави для дітей, наприклад, як бути добрими. Усе костюмовано, і дітям подобається.

Розмова з переселенкою та активісткою Оленою Євсеєнко

«МОЄ РІДНЕ МІСТО БУЛО МЕНІ ЧУЖИМ, А МЕЛІТОПОЛЬ БЛИЗЬКИМ СТАВ ВІДРАЗУ»

До початку військових дій на Донбасі Олена Євсеєнко жила в Горлівці й навіть не знала про існування такого міста як Мелітополь. А тепер вона, переселенка, вважає себе тут місцевою мешканкою – і все навколо їй здається рідним і близьким.

Першу допомогу надали віртуальні друзі

– 2014 року мій старший син закінчив школу. ЗНО в нас уже не було, де складати. Я знайшла віртуальних знайомих у Києві, син поїхав до столиці, склав тестування й подав документи до п'яти різних навчальних закладів, зокрема й до Мелітопольського педуніверситету. Після цього я з усіма дітьми поїхала відпочивати в Крим, де ми мали заброньований номер на турбазі. І поки ми були в Євпаторії, зв'язок із домівкою перервався, а з Мелітополя нам встигли зателефонувати, що син зарахований на бюджет: «Приїздіть, подавайте

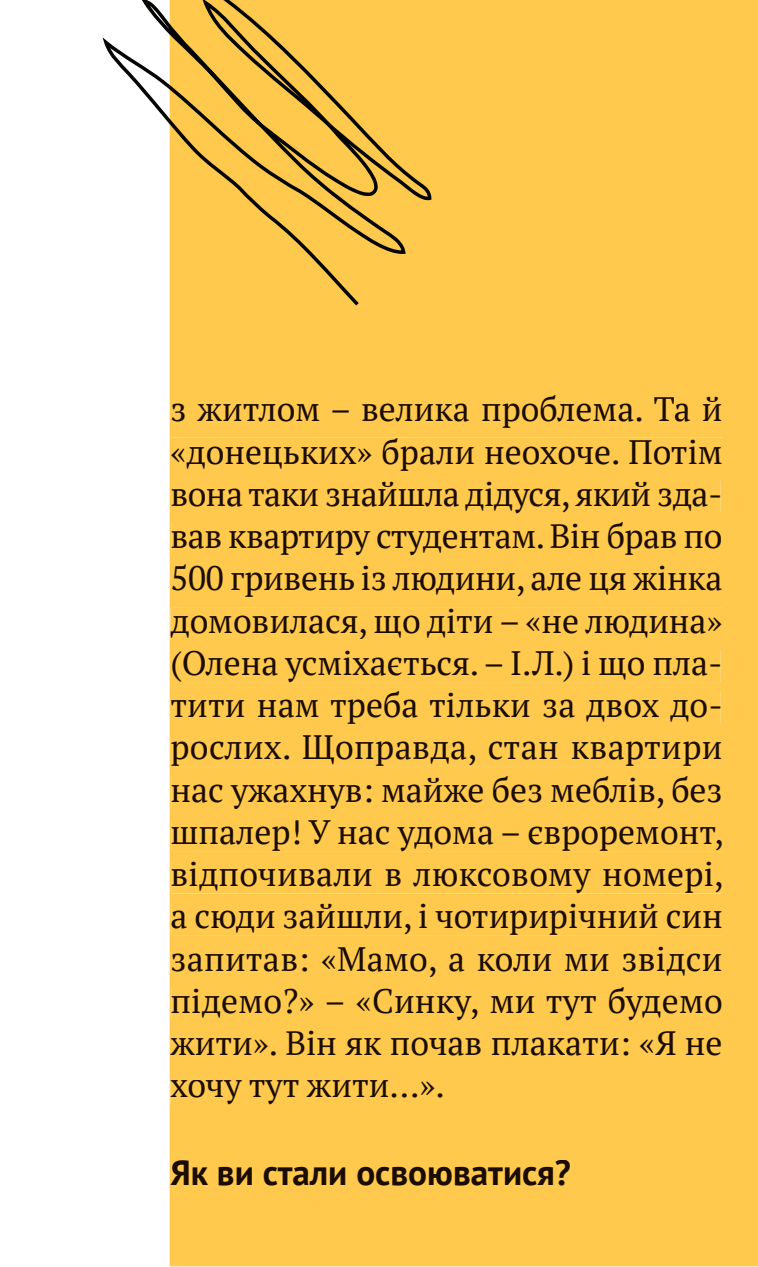
оригінали документів». Знову ж в інтернеті я познайомилася з мешканкою Мелітополя, яка пообіцяла прийняти сина. І він поїхав до незнайомого міста. Здав документи до вишу, заодно дізнався, де приймають переселенців (тоді «штаб» розташовувався в ПК ім. Шевченка). Ми чекали, що поки відпочиваємо, усе «повирішується». Але бачимо, що нічого не вирішується...

А попереду – навчальний рік...

– Так, закінчується серпень, потрібні гроші, треба кудись їхати, а родичів по Україні ми не маємо. Батьки чоловіка залишалися в Горлівці, але тоді і з ними не було зв'язку. І ми всі поїхали до Мелітополя.

По допомогу Олена звернулася до тієї ж городянки, яка подбала про сина-студента.

– Я просила підшукати нам квартиру, але попереджала: заплатити за перший місяць поки не можемо. І просила не вище п'ятого поверху, тому що я інвалід 2-ї групи: травмована нога. Але виявилось, що

з житлом – велика проблема. Та й «донецьких» брали неохоче. Потім вона таки знайшла дідуся, який здавав квартиру студентам. Він брав по 500 гривень із людини, але ця жінка домовилася, що діти – «не людина» (Олена усміхається. – І.Л.) і що платити нам треба тільки за двох дорослих. Щоправда, стан квартири нас ужахнув: майже без меблів, без шпалер! У нас удома – євроремонт, відпочивали в люксовому номері, а сюди зайшли, і чотирирічний син запитав: «Мамо, а коли ми звідси підемо?» – «Синку, ми тут будемо жити». Він як почав плакати: «Я не хочу тут жити...».

Як ви стали освоюватися?

– Квартира не налаштовувала на те, щоб у ній залишатися, і ми пішли до парку поблизу. Виявилось, це був День національного прапора, 23-го серпня. Там на літньому майданчику грали саксофоніст зі скрипалем. Чудова музика, бабусі танцюють біля естради, дітлахи граються. І моя душа відкрилася, так добре стало. Я дивувалася: «Нічого собі, куди я потрапила!». У нашому місті такого не було. А з квартирою вийшло так. Я багато спілкуюся на форумах в інтернеті з іншими мамами, і вони мені допомогли. Зібралися п'ятнадцять людей з усієї України, і хто що могли, те й відправили: штори, шпалери, посуд, постільну білизну... Старшого сина ми відразу влаштували в університетський гуртожиток.

Переселенцям допомагали організації, колективи й небайдужі городяни

– Мій чоловік Річард – музикант, працював продавцем у магазині музичних інструментів, – Олена заочно знайомить із членами сім'ї. – Старшому синові Станіславу вже 22 роки. Він закінчив університет і одружився. Данилові – 18, він студент аграрного вишу. Роман піде в третій клас, а Філіп – у перший.

Місто вам чимось допомогло?

– Так, звісно. Ми відразу зареєструвалися в штабі, тоді там видавали довідки від Червоного Хреста, що ми переселенці. Там ми познайомилися з головою мелітопольської

організації Червоного Хреста Наталією Жадан. Потім ми співпрацювали, я офіційно була волонтеркою в Червоному Хресті. Вони і гроші мені дали, здається, 600 гривень. Ця сума в тій ситуації була величезною. Ми попросили списки «товаришів по нещастю», щоби дізнатися про мам із дітьми, об'єднатися, підтримати. Спочатку нас зібралося п'ять – ядро. Тоді ще в парку був льодовий каток. Ми пішли, пояснили, що ми переселенці, і наших дітей пустили покататися за половину вартості. Звернулися до адміністрації парку, запропонували свою участь у суботнику, за це наших дітей покатали на атракціонах. Уже змінилося кілька директорів парку, але всі вони йшли нам назустріч. Коли я оформила дитину в 11-ту школу,

директор Маргарита Овсяннікова разом із сином привезла нам додому продукти – капусту, борошно, консервацію. Це було несподівано й дуже-дуже приємно.

Тобто Мелітополь швидко став дружнім до вас?

– Саме так. Ми зверталися у міськвиконком до Олени Дубініної, і тут відгукнулися. Вона зателефонувала директору одного з меблевих магазинів, він запропонував, щоб ми прийшли й вибрали собі диван. Його нам подарували, привезли додому. У дитсадку № 24 «Ластівка», куди ми оформили молодших дітей, теж допомогли: колектив на чолі із завідувачкою Ольгою Шевченко зібрав і передав 600 гривень. Для мене це було так дивно й зворушливо. У той час такі знаки уваги були дуже цінними – наче мільйон дали!

Але, можливо, траплялися й неприємні моменти?

– Одного разу було непорозуміння з педіатром, до якого нас прикріпили. Мені треба було оформити документи для дитячого садка. Але ж ми не мали з собою медичних карток та інформації про щеплення. Лікар сказала: «Тут і місцевим бракує місць у дитсадку». Вона виписала документи, а коли я прийшла в садок і дала медсестрі картку, яку на місці не перевірила, у ній, виявилось, було написано: «Садок не рекомендований». Потім усе

налагодилося. Слава Богу, місцева влада вирішила, що ми можемо не платити за садок. Так само і за школу: ми не здаємо гроші до фонду школи, до фонду класу – за бажанням. В інших містах переселенців зобов'язують платити.

Олена не втомлюється перераховувати людей і організації, що з розумінням поставилися до ситуації, у якій опинилася вона й інші переселенці з Донбасу.

– Благодійний фонд «Маріам» сильно допоміг: дали покривала, багато одягу, посуд, продукти й необхідне для дітей. Співробітниця Червоного Хреста щиро дбали про нас.

А Мелітополь я полюбила відразу! Зрозуміла, що весь цей час у Горлівці жила некомфортно. Тут мені подобається турбота про людей. Місцева влада чуйна. Разом із городянкою Алесею Калініною ми організували товариство рукодільниць міста: влада завжди йде нам назустріч, коли ми в парку влаштуємо майстер-класи для дітвори.

А як вам фестиваль «Черешнево»?

– Дуже подобається! Я була вражена, коли вперше побачила це черешневе варення, цього харизматичного кухаря! В одному святі навіть сама взяла участь. А зараз ми вже не потрапляємо на нього, тому що я є учасницею місцевого товариства багатодітних сімей, і нас щороку в червні вивозять на море. За дуже прийнятною ціною нам здають

кімнати в Кирилівці. Привозять безкоштовно хліб, воду. Наш активіст домовляється з власниками атракціонів, і діти йдуть туди безкоштовно. І до церкви «Благодать» я ходжу, там пастор Михайло Бріцин допомагає, спонсорує рукоділля для мам.

Під лежачий камінь вода не тече

Добре, коли допомога надходить звідусіль. Але Олена, якій через інвалідність важко влаштуватися на роботу, намагається бути корисною суспільству й заробляти кошти. Одним із джерел доходу став... бабусин рецепт лікувального бальзаму на цілющих травах і продуктах бджільництва.

– Раніше мене й інших людей цим бальзамом лікувала бабуся. Але я знала, від чого він допомагає тільки на своїх дитячих хворобах – застуда, кашель, нежить, опіки. Цим бальзамом ми користуємося всією родиною, і я часом дарувала його знайомим дівчаткам, вчила, як користуватися. А потім, коли знайомі й незнайомі люди стали пропонувати вислати гроші як допомогу, я запропонувала: давайте я вам вишлю бальзам, а ви мені заплатите, бо мені незручно брати гроші просто так. До речі, в Мелітополі, який ще називають Медове місто, багато бджолярів і легко знайти потрібні інгредієнти. Це місто виявилось для мене раєм!

А чоловік себе знайшов у Мелітополі?

– Не відразу. Він сумував за улюбленою роботою й друзями-музикантами. Йому тут не вистачало музичного спілкування. А цього року власник магазину «Мюзик Холл» Ігор Шевеленко, який хоче відкрити приватну музичну школу нестандартних викладачів, запропонував йому викладати електрогітару. І зараз у нього вже є учні, він грає в інструментальному гурті, почав писати свою музику. А місцеві музиканти йому безкоштовно кліп записали! Тепер у нього багато спілкування, усе налагодилося.

Ви хотіли б повернутися до Горлівки?

– Ні. Навіть якщо все скінчиться. Одного разу подружка з Луцька мені подзвонила, тоді ще років зо два тільки минуло, поспівчувала: «Як ти, бідна, поневіряєшся тут?». А я їй відповіла: «Ти знаєш, це мої найкращі роки!». Шляхи Господні незбагненні: Він знає, що людині дати і що для неї буде найкраще.

«У НАС ОДНАКОВА ЧЕРВОНА КРОВ»

Розмова з Почесною громадянкою міста Мелітополя, кримською татаркою Міневер Ідрісовою

У Мелітополі Міневер Ідрісову знають багато, дехто – ще з 1960-х років, коли юна Міневер була піонерською вожатою в школі-інтернаті, а потім секретарем міського комітету комсомолу, і завдяки якій у місті з'явився меморіальний комплекс «Братське кладовище».

Попри те що пересуватися доводиться з паличкою, 82-річна Віра Миколаївна – як її на слов'янський

манер називають деякі знайомі – вдома не засиджується. Вона буває на зустрічах у міському музеї і школах, бере участь у мітингах проти окупації Криму та на підтримку в'язнів Кремля, а також у роботі Мелітопольського комітету сприяння поверненню кримських татар на історичну батьківщину «Азат».

13 національностей у казахському селищі

38

– Мої батьки жили в Криму. Тато займався садівництвом і городництвом. А коли почалася колективізація, на зборах, де обирали голову колгоспу, висловився проти пропонуваної кандидатури. Представники з району пропонували обрати ледаря, неробу. А тато був принциповим і безстрашним: «Він не може забезпечити й свою сім'ю – як же він буде керувати нами?» – «Так ти проти лінії партії? Куркуль? Вислати!» – відреагувала влада.

Його позбавили прав і вислали. Спочатку до Харкова, на будівництво вузькоколійки. А 1933 року разом із дружиною й дітьми – в Акмолинську область Казахстану.

Обживатися довелося в куренях на порожньому місці.

– У цьому селищі я й народилася 20 вересня 1937 року, – розповідає Міневер-ханум. – Потім доселялися інші люди, було багато розкуркулених, дружини польських офіцерів, українці, гагаузи, вислана з Пітера інтелігенція, – 13 національностей у селищі жили.

Працьовитий батько Міневер став бригадиром, колгосп назвали «Червоне поле». У їхній родині підросли чотири доньки.

Для одних – «легенда», для інших – «татарва»

Уже після смерті Сталіна, коли режим дещо послабшав, кримські татари стали повертатися ближче до батьківщини. Але в Криму їх не прописували, тому «поверненці» осідали в сусідніх областях. Міневер після школи вступила до Самаркандського університету, готуючись стати викладачем російської мови і літератури. Потім перевелася на заочне відділення й приїхала до Мелітополя, де вже влаштувалися старші сестри й батьки. Активну дівчину помітили, її стали «просувати» до керівництва комсомольською організацією міста. Але, виявляється, не все було гладко.

Міневер Ідрісова з хвилюванням згадує, що її національність ледь не стала перешкодою до призначення на керівну посаду в міському комітеті комсомольської організації. І дехто з вищих партійних працівників, і деякі колеги по роботі в молодіжній організації між собою обурювалися: «“Татарва” засіла в міськкомі, треба не допустити її обрання на звітно-виборній конференції».

А незадовго до цього, у середині 1960-х років, Міневер вчитала, що в Ленінграді на День Перемоги збирають кошти на пам'ятник.

– І я запропонувала: «А що, ми – не такі? Мелітополь – “малий Сталінград”, ми також будемо будувати меморіал, теж кошти збиратимемо». Мені кажуть: «Що ти вигадуєш?». Тоді гроші збирати не дозволяли. Я з комсоргами підприємств і організацій переговорила, вони мене розуміли. А колеги по міському комсомолу плели інтриги за моєю спиною: «“Прокотити” треба цю татарку на конференції в січні».

– Я виступаю на конференції, кажу: «Ми в змозі побудувати меморіал, зібрати на нього гроші?». Як зараз пам'ятаю – весь зал «за». Піднялася молодь, усе місто, почали збирати кошти... У підсумку наш меморіал «Братське кладовище» – це унікальний проєкт, подібного в Україні немає!

А потім мені запропонували вчитися у Вищій партійній школі. Закінчила її з відзнакою. Мене на своє місце готувала історик мелітопольського

педінституту Раїса Новоплянська. А тут мене моя перша любов знайшла, я вийшла заміж, і була окрилена тим, що працюватиму в інституті. А за два дні ректор говорить: «Віро, вибач, я не можу тебе взяти». Йому, виявляється, подзвонив секретар міськкому партії з ідеології: «Кого ти прийняв на роботу? Татарку? Не погодивши?». Куди б я не зверталася, мене не беруть: «Місця немає». І я залишаюся безробітною.

На місце профспілкового працівника в ПТУ Міневер не погодилася, але пішла вести навчальну практику в міському культосвітньому училищі. Випробувати на собі неприязнь за національною ознакою довелося і її синам. Якось після контрольної з математики хлопчики підійшли до вчительки з проханням пояснити суть помилок, підкреслених червоним. І тут педагог бере зошит і б'є старшого сина Міневер по губах: «Ви, татари, в скрутну хвилину Батьківщину продасте!». Після скарги

в обласну інстанцію перевели до іншого класу – щоправда, не вчительку, а хлопців.

– Було негласне розпорядження: «татарву» нікуди не запрошувати, і я була вигнанцем. Але завдяки родичам і сім'ї – витримала!

Міневер-ханум не тримає в душі зла й нікому його не бажає.

– Тільки коли почалася реконструкція «Братського кладовища», згадали, хто стояв біля витоків створення меморіалу. За це спасибі тодішньому міському голові Дмитру Сичову й голові ради ветеранів війни і праці Івану Захарі. Але ж уявляєте, на відкриття меморіалу 7 листопада 1967 року мене не запросили, немов я була ні причому! Я приїхала з Києва, стояла збоку, коли всі були в центрі уваги: місцева влада, партійні й комсомольські працівники, скульптори,

архітектори. І ось лише 2009 року мені дали звання Почесного громадянина міста Мелітополя. Шкода, що чоловік цього не побачив, він би пишався. Хоча увагою простих городян я ніколи не була обділена. «Ти – наша юність, ти – наша легенда», – часто кажуть мені колишні колеги.

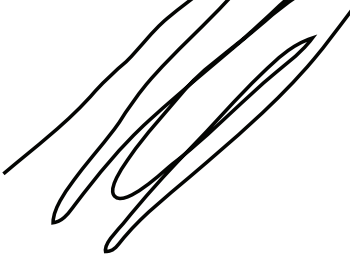
Жити треба без злости й без заздрості

За словами Міневер Ідрісової, відтоді, як Україна стала незалежною, у країні, суспільстві, і, звичайно, у місті багато чого змінилося на краще. Наприклад, до того татарам не давали землі під мечеть, не виділяли окремого сектора на кладовищі. Раніше на роботу не брали під різними приводами, кримські татари мали проблеми з пропискою. Зараз у Мелітополі немає таких проблем.

Віру-Міневер турбує, що в кримськотатарському суспільстві немає кадрів, щоб викладати мову, тільки один шкільний факультатив працює. А хотілося б дітвору з дитячого садка навчати рідній мові.

У Мелітополі діють півтора десятка національних товариств, кожне з яких не тільки об'єднує представників своєї національності, а й відкрите для співпраці з «колегами».

– Ми спілкуємося, ходимо на свята одні до одних. Буквально напередодні в мене була зустріч з діточками з Інтеркультурного табору,

який організувала єврейська громада. Аня Стаценко запросила розповісти про звичаї і традиції кримських татар. І я розповідала про нашу гостинність: що гостей саджають на найпочесніше місце, і все починається з кави. Вони цікавилися національною кухнею. Я навчила їх вітатися кримськотатарською, пояснила, що у нас говорять не «молодець!», а «машалла!».

Міневер-ханум переконана, що така співпраця не в кожному місті зустрічається.

– Я завжди кажу, що мелітопольська земля просякнута кров'ю різних народів. І вона підштовхує нас до поваги, взаєморозуміння й співпраці. Жити треба без злости, інакше не буде ніякої удачі, без заздрості, тому що всі народи однакові, у нас однакова червона кров. Звичаї різні, традиції, але це не заважає добросусідству.

*Спілкувалася Ірина Левченко
Фото Ірини Левченко
і з архіву Олени Євсєнко
та Міневер Ідрісової*

ЯК СТВОРЮВАВСЯ ПУТІВНИК

42

Інтеркультурний путівник є результатом спільної праці громади міста та команди проекту «Український букет народів». У ньому ми задокументували історії добросусідства, які є прикладом взаємодії, поваги й прийняття різноманіття культур та індивідуальностей. Розвиток міст, доступних та комфортних для всіх мешканців, безпосередньо залежить від того, наскільки представлене там різноманіття громади. Адже різноманіття передбачає, що ми різні, але рівні, і разом можемо впливати на розвиток міст і об'єднуватися заради змін у найближчому оточенні.

Добросусідство — це прийняття людини такою, як вона є, її цінностей і культури. Це взаємодія, взаємодопомога та створення об'єднаного суспільства, яке діє на основі толерантності й згоди, у якому є місце для кожного та кожної з нас. Де ми вільно проявляємо свою індивідуальність. Одним із прикладів є створення Інтеркультурного музею «Кале» в Мелітополі. Маленька, але помітна своїми добрими справами караїмська спільнота відкрила простір, у якому планувала представити свою культуру. Але згодом вирішила зробити його відкритим для всіх культурно-національних

товариств міста. Зараз цей майданчик презентує близько 20 культур, є вільним простором для культурних подій та інших заходів. Зокрема, саме в Музеї створювалася Інтеркультурна стратегія міста.

Для того, щоб створити Інтеркультурний путівник, ми провели дослідження методом картування громади (community mapping). Це процес картування ресурсів і створення образу громади, який би демонстрував її потенціал. Картування є способом залучити людей до виявлення цінних якостей (індивідуальних, суспільних, інституційних) і творення образу свого міста чи регіону — таких, де хотілося б жити¹.

Пропонуємо вам дізнатися більше про те, як відбувалося дослідження. Ви можете використати наш досвід, щоб провести власне картування громади.

¹ Картування громад в Україні: практичний посібник / автори-укладачі: Я. Мінкін, Ю. Антощук, G. Demel. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. — Київ: УБА, 2017.

Щоби щось знайти, потрібно знати, де шукати

Хто найкраще знає місто? Звісно, ті, хто в ньому живуть.

Перше, що ми зробили, — визначили лідерів і лідерок думок у громаді. Разом із локальними координаторами проекту, які живуть у місті, розуміють процеси в ньому та мають широке коло контактів, ми проаналізували громаду міста й визначили ініціативних людей, які мають вплив і розвивають місто. Також ми шукали інформацію у вільному доступі: на вебсторінках органів місцевого самоуправління, у відкритих базах даних, у статистичній інформації.

Наступний етап — це пошук історій добросусідства. Спочатку ми запросили лідерів думок і активних громадян на Дослідницьку майстерню культурного різноманіття. Разом ми пропрацювали поняття «ідентичність», «розмаїття», «добросусідство». Учасники та учасниці нанесли на мапу місця різноманіття й територіально позначили свої історії добросусідства.

На основі зібраної інформації ми знаходили й фіксували історії добросусідства з першоджерел. Проводили індивідуальні та фокусовані групові інтерв'ю. Загалом команда задокументувала понад 50 історій. До дослідження доєдналися й жур-

налісти, які взяли розгорнуті інтерв'ю в яскравих представників і представниць спільнот міста, наприклад, у лідера греко-католицької громади в Лисичанську чи представниці польської спільноти Дрогобича.

У процесі дослідження ми зрозуміли, що історія і місцеві традиції впливають на процеси в громаді й сьогодні. Тож ми запросили людей, які знаються на історії своїх громад, проаналізувати історичний контекст міста в розрізі добросусідства та багатокультурності й написати історичні нариси про історію різноманіття їхніх міст.

Про що говорить місто?

На перших сторінках путівника ви знайдете мапу міста. На неї нанесені «простори різноманіття». Це місця, де представники різних культур, народів, релігій, соціальних груп зустрічаються і взаємодіють. Сюди ж потрапили пам'ятки матеріальної культури, які представляють різноманіття міста і вказують на інтеркультурність. Наприклад, у Кременчуці це бібліотеки, де регулярно відбуваються події із залученням представників різних культур, релігій, національностей. У Лисичанську — центр урбан-культур «Дружба», у якому представлені 25

видів вуличної культури. У Мелітополі є вулиця Інтеркультурна, де розташовані осередки багатьох культурних товариств міста. У Дрогобичі такою «точкою перетину» є площа Ринок, де люди дізнаються про «півтора міста» — наполовину українське, єврейське, польське, а зараз ще й кримськотатарське.

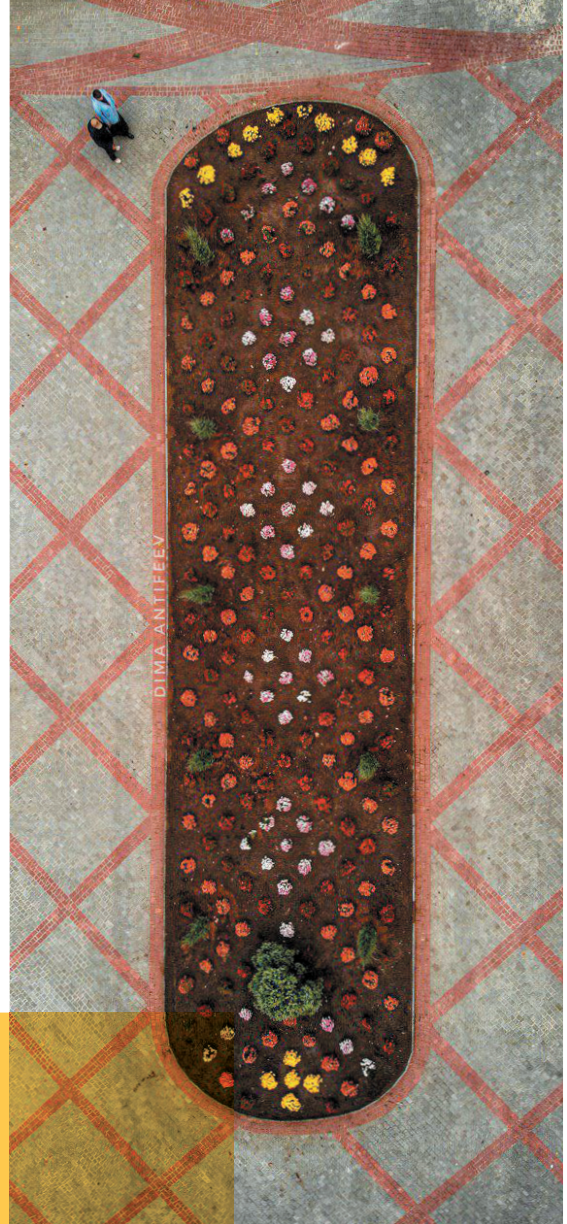
Мапа була сформована на основі інформації, яку ми отримали за допомогою інтерв'ю, про що ми згадували вище, та анкетування жителів міста.

Як я можу долучитися?

Спробуйте відвідати інтеркультурні місця міста з цим путівником і знайти власну історію добросусідства. Ви можете зустрітися й поговорити з героями. Підготуйте опорні питання й поступово розкривайте історію. Важливо почути людину й зрозуміти її. Звертайте увагу на взаємодію. Іноді наші дії більш красномовні, ніж слова.

Якщо історія добросусідства — про вас, обговоріть її з іншими учасниками. Згадайте, як усе почалось і розвивалось, чим закінчилось або що відбувається зараз. Обговоріть ваші ставлення до ситуації, емоції, які вона викликає. Подумайте разом про вплив цієї історії.

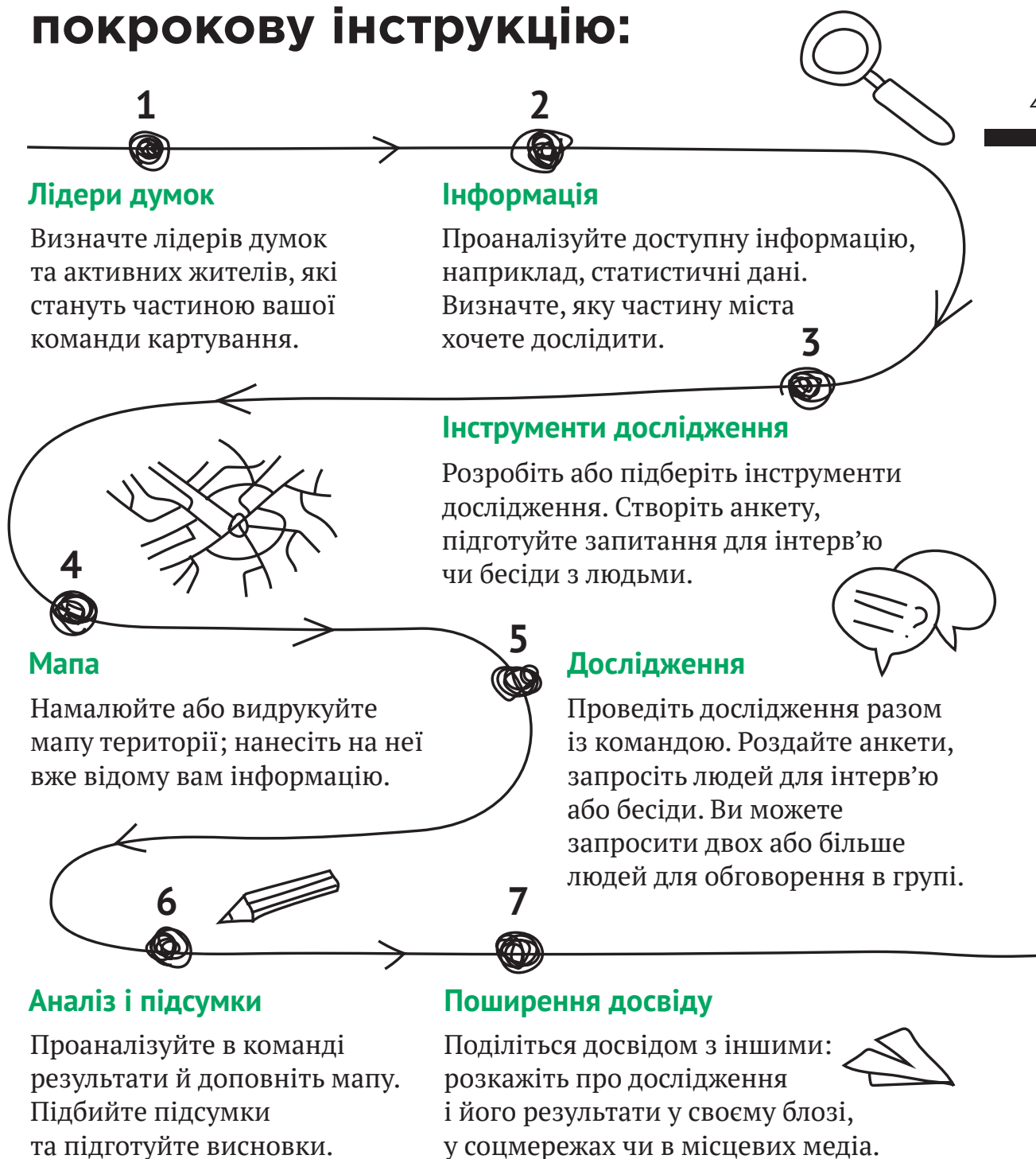
А коли все це зробите, надсилайте вашу історію на вебсторінку проекту «Український букет народів» і приєднайтеся до дослідження інтеркультурності міста.

Проведіть власне картування громади, використовуючи цю покрокову інструкцію:

45

МЕЛІТОПОЛЬ

Метод дозволяє не тільки дослідити громаду, а й об'єднати й активізувати людей. Використайте результати дослідження для розробки власної ініціативи, яка буде розвивати місто згідно з потребами та інтересами громади, і завдяки цьому буде актуальною й потрібною.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ПРОЄКТ

46

Проект «Український букет народів» покликаний сприяти комунікації та формуванню соціальних зв'язків між представниками різних культур за принципом «єдність у розмаїтті». Його мета — сприяти розвитку міжкультурного діалогу, підтримувати культурне розмаїття й забезпечувати дотримання культурних прав громадян та спільнот.

Ідея назви проекту виникла зі слів кримськотатарського громадського діяча початку ХХ століття Номана Челебіджихана: «Наше завдання — створення такої держави, як Швейцарія. Народи Криму є прекрасним букетом, і для кожного народу необхідні рівні права й умови, бо нам іти пліч-о-пліч».

Завдяки проекту відбувається об'єднання й посилення груп громадян різного соціального й етнічного походження та підтримується культурне розмаїття в регіонах України. Це відбувається завдяки створенню й просуванню інтеркультурних путівників — інноваційного, конкурентоспроможного культурного й просвітницького продукту.

У рамках проекту відбувалися інтеркультурні зустрічі змінотворців, майстерні з культурної дипломатії, а також партисипативний Фестиваль культурного розмаїття. Використовуючи інструменти культурного картування, команда зібрала найкращі практики куль-

турного розмаїття та створила інтеркультурні путівники чотирьох пілотних громад, а також вебпортал про добрі практики міжкультурного діалогу й підтримку культурного розмаїття в Україні «Український букет народів».

Проект втілює молодіжна організація «СТАН» у партнерстві з Молодіжною агенцією з адвокації ромської культури «АРКА» (Кременчук), громадською організацією «Арекет» (Дрогобич), громадською організацією «Культурний ді@лог» (Кременчук), благодійною організацією «Благодійний фонд “MLT Museum PLUS”» (Мелітополь), Лисичанським міським палацом культури (Лисичанськ), Кримською проектно-освітньою платформою «Q-hub» (Київ) за підтримки Українського культурного фонду.

НАД ПУТІВНИКОМ ПРАЦЮВАЛИ

48

Директор проекту:
Ярослав Мінкін

Координаторка проекту:
Валерія Вашкевич

Регіональна
координаторка проекту:
Катерина Шнуренко

Упорядниця і редакторка:
Світлана Ославська

Дослідження громади методом
картування громади проводили:
Олеся Архіпова
Валерія Вашкевич
Владислав Етніс
Юлія Любич
Лариса Овчаренко
Катерина Шнуренко
та учасники й учасниці
Дослідницької майстерні
культурного різноманіття

Коректорка:
Юлія Карпета

Дизайн, верстка:
Марія Лісиченко
Павло Лісиченко
Марат Хусяїнов

Інтеркультурний путівник

